

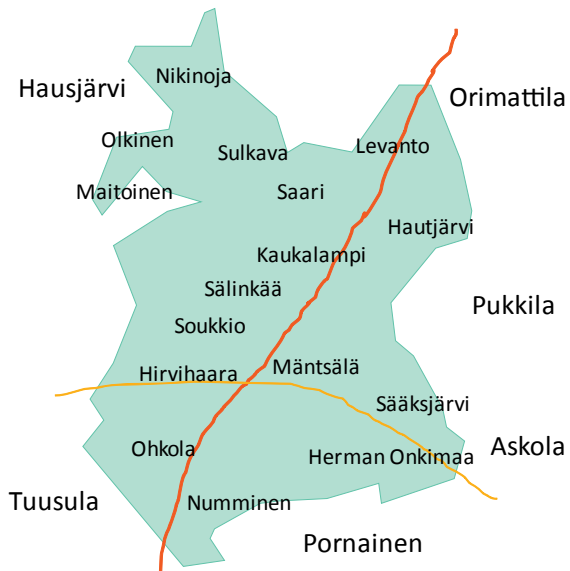
Metsäkulttuurihanke – pilottina Mäntsälä

TUTKIMUSAGROLOGIT LEILA WARÉN-BACKSTRÖM JA TEA ELSTOB, TTS TUTKIMUS, leila.waren-backstrom@tts.fi ja tea.elstob@tts.fi

Kansallinen metsäohjelma 2015 rakentuu kuudelle painopiste-alueelle, joista yhden mukaan ”Metsien käyttöä kulttuurin ja virkistyksen lähteenä edistetään”. Kansallinen metsäohjelma 2015 on valtioneuvoston hyväksymä ohjelma, jonka päämääränä on lisätä kansalaisten hyvinvointia hyödyntämällä metsiä monipuolisesti kestävä kehityksen periaatteita noudattaen. Metsäkulttuurihanke 2009–2011 on osalltään edesauttamassa tämän valtakunnallisen tavoitteen toteutumista. Projektia rahoitetaan Euroopan Aluekehitysrahastosta (EAKR) ja sitä toteutetaan Etelä-Suomen ja Viron INTERREG IV – ohjelman puitteissa.

TTS tutkimuksen tehtävänä on kehittää malli, jonka avulla yksityismetsien kulttuurikohteita kartoitetaan ja metsänomistajien omaa halukkuutta näiden kohteitten säilyttämiseen ja paikantamiseen edistetään. Hankkeen pilottikohteeksi on valittu Mäntsälä Etelä-Suomesta.

Mäntsälän kulttuuria kartoitetaan tutustumalla ensiksi sen kirjoitettuun historiaan. Sodan, hallitsijoiden vaihtumiset, nälkävuodet ja suuret kulkutaudit ovat vaikuttaneet niin Mäntsälän kuin muunkin Suomen kehitykseen. Mäntsälä Seura ry on julkaissut kotiseutukirjoja, joista on myös kerätty arvokasta tietoa. Hanke kohdistuu alle sadan vuoden ikäisiin kulttuurikohteisiin, vanhemmat kiinteät muinaismuistot kuuluvat muinaismuistolain piiriin. Perspektiivin vuoksi oli kuitenkin hyvä aloittaa tutustuminen kuntaan jo 1800-luvulta.

MÄNTSÄLÄ OLI SUURI KARTANOPITÄJÄ

Mäntsälässä on vaikuttanut jopa 16 kartanoa, minkä vuoksi myös torpparien määrä on ollut suuri. Suurimmillaan se oli 1800-luvun puolessa välissä. Torppia oli eniten Sälinkäällä (vuonna 1890 67 kpl), mikä oli "Etelä-Suomen suurin yksittäinen torpparialue", Nummississa (vuonna 1890 35 kpl), Sulkavalla (vuonna 1890 37 kpl) ja Hautjärvellä (vuonna 1890 22 kpl). Muun yhteiskunnan kehittyminen ja torpparien olojen ja olosuhteitten epäkohdat aiheuttivat lopulta niin kutsutun Sälinkään torpparilakon, joka lähti liikkeelle Sälinkään kartanon omistajanvaihdoksesta vuonna 1904 ja uuden omistajan eli Feodor Terichoffin laatimista kiristetyistä vuokraehdoista. Yleinen torpparikokous pidettiin Tampereella 1906, jonka jälkeen lakot painostuskeinoina varsinaisesti alkoivat. Asia vietiin oikeuteen, joka antoi asiasta päätöksen vasta vuonna 1909. Suurin osa Mäntsälän torppareista sai omistusoikeuden torppiinsa vuonna 1919 "torpparivapautuslailla" ja torpparilaitos jäi historiaan (Rosenberg, A. 1993).

Mäntsälästä ovat lähtöisin muun muassa sanonnat "Päivä on pulkassa" ja "Hyvää päivää kirvesvartta". Pulkka on tarkoittanut torpparin hallussa olevaa pientä puukalikkaa, joka aina tämän tehdessä päivätyötä kartanolle on liitetty kartanon vastaavaan vastakappaleeseen ja tehdyn työpäivän merkiksi on vedetty puukolla viiva kummankin kalikan yli. Hyvää päivää kirvesvartta -sanonta on taas lähtöisin puolikuurosta mäntsäläläisestä isännästä, joka

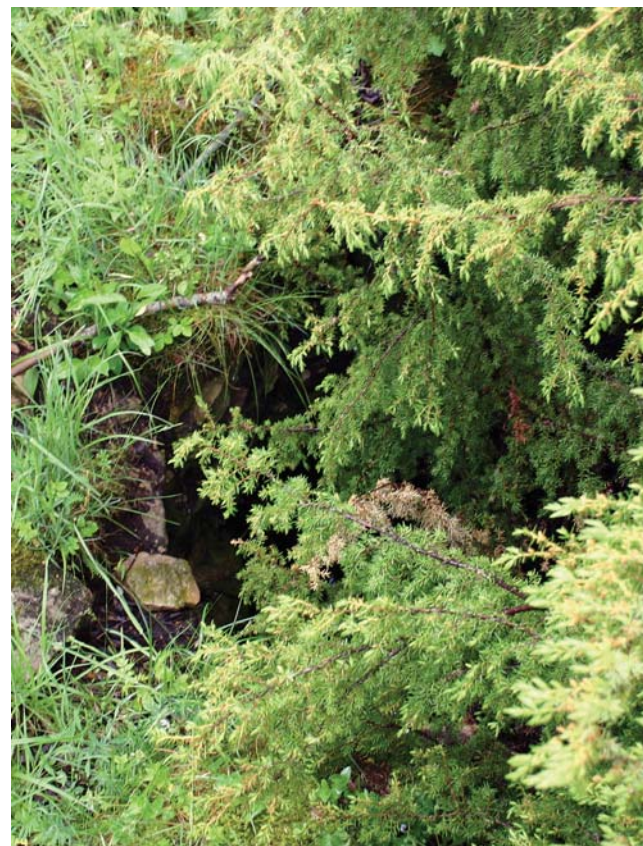
◁ *Metsänomistaja itse määrittelee metsässään olevan uudemman kulttuuriperinnön arvon. Kuva: Tea Elstob*

▷ *Mäntsälän kylät ja naapurikunnat. Piirros: Leila Warén-Backström*

◁ *Jälkiä Mäntsälän Nummississa olleesta kalkkikaivoksesta, joka on ollut tuotannossa vuoteen 1904 saakka (Lomu 1993). Kuva: Leila Warén-Backström*

◁ *Ihmisen toiminnan jäänteinä vanha myllynkivi Virossa. Kuva: Arto Mutikainen*

▷ *Virolaisessa metsässä vanha kaivo. Kuva: Arto Mutikainen*

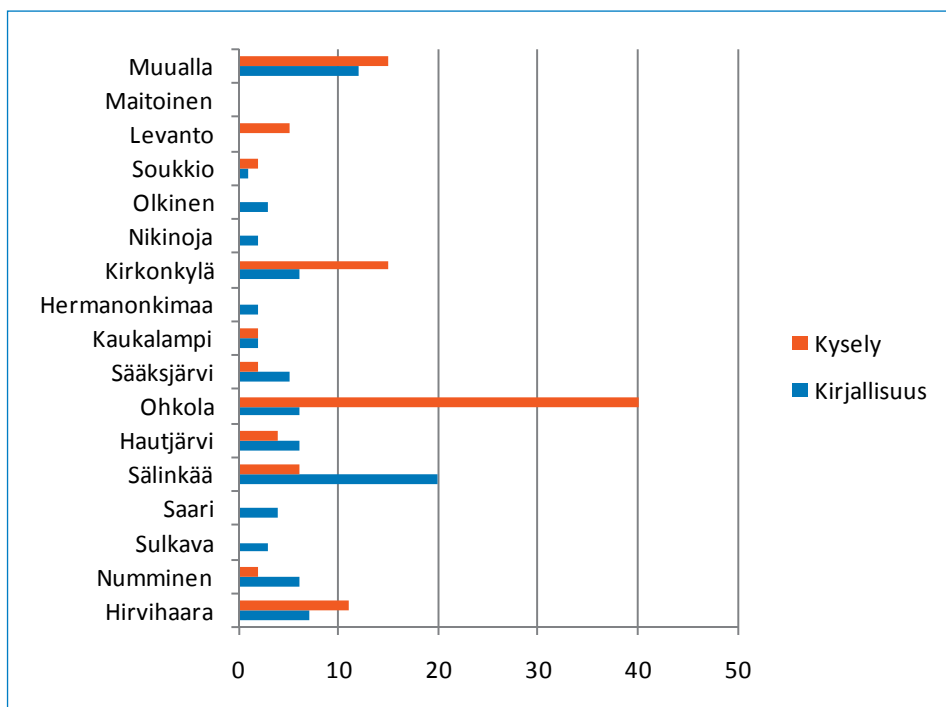
oli vieraan tullessa taloon veistämässä kirvesvartta. Kun vieras toivotti isännälle ”Hyvää päivää”, tämä vastasi ”Kirvesvartta”, kun luuli vieraan kysyvän, mitä tämä on veistämässä.

METSÄKULTTUURIN ARVO

Mitä metsäkuulttuurilla tarkoitetaan tässä hankkeessa? Kulttuuri pitää sisällään niin aineellista kuin aineetonakin perinnettä joka kaikki liittyy ihmisen toimintaan ja elämään. Perinne voi olla edellisten sukupolvien taikka nykyisen yhä elossa olevien ihmisten käyttöön ottamia rakennuksia, luontokohteita taikka metsäkohteisiin liittyviä tarinoita. Arvoilla on suuri merkitys kun hankkeen kohteita kerätään. Yksityismetsän omistaja itse on se taho, joka määrittelee metsässään olevan uudemman kulttuuriperinnön arvon. Metsäkuulttuuri kohteet on karkeasti jaoteltu seuraavien otsikoiden alle: Teollisuus, yritystoiminta ja kaupankäynti, maatalous, metsätalous, liikenne, asuminen ja muut kohteet.

KOhteet kartoitetaan kirjallisuudesta ja kyselyillä

Kirjallisista lähteistä löydettyjen kohteiden kohdalla on vaikeutena useasti niiden paikantaminen. Tällä hetkellä kohteita on näistä lähteistä 85 kappaletta.

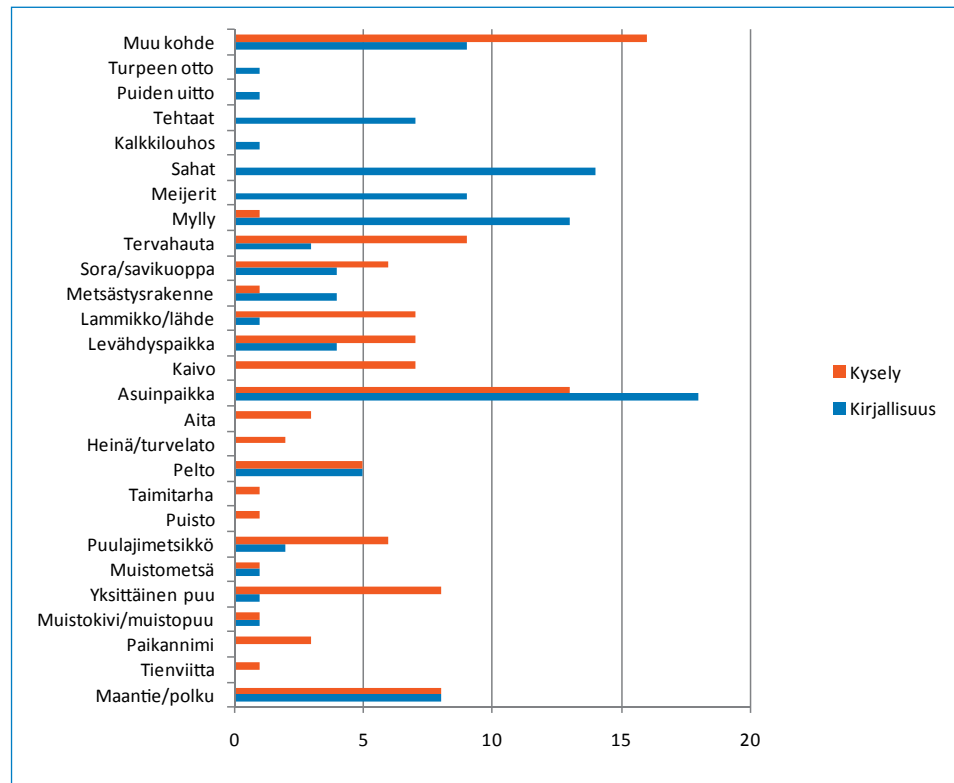

△ Kaavio 1. Metsäkuulttuurikohteiden jakautuminen Mantsälässä kylittäin eri lähteistä. Tammikuussa 2010.

▽ Vanha lato, jossa on varastoitu karjalle järviruokoa ja luonnonheinää. Kuva: Tea Elstob

▷ Kaavio 2. Kulttuurikohteitten tyytit metsänomistajien ilmoitusten mukaan. Tammikuu 2010.

Joulukuussa 2009 tehtiin mäntsäläisille metsänomistajille kysely, minkä tuloksena on saatu tähän mennessä 82 kulttuurikohdetta. Kylittäin jaettuna eniten kirjallisista lähteistä on kohteita Sälinkäällä ja kyselyn perusteella Ohkolassa (Kaavio 1.).

Metsänomistajille lähetyn kyselyn vastauksissa erilaiset kohteet jakautuvat melko tasaisesti. Eniten on ilmoituksia tervahautoista ja hiilimiilusta. Mäntsälässä on myös valmistettu tiiliä ja tähän toimintaan liittyviä savi- ja polttokuoppia on ilmoitettu. Asumiseen liittyviä kohteita kuten rakennuksien kivijalkoja, kaivoja, lähteitä ja peltoja on myös listattu. Hevospeleillä tapahtunut liikenne tarvitsi levähdyspaikkoja ja myös näistä on joitakin kohteita. (Kaavio 2). ○

LÄHTEET:

Rosenberg, A. (1993). Väestö Suomen sodasta itsenäisyyden ajan alkuun. Teoksessa A. Rosenberg, J. Lomu, & K. Manninen, Mäntsälän historia II (ss. 116-134).

Vilppula, P.; Juselius, A.; Pitkänen, A.; Kallio, R.; Juselius, J.; Wiksten, E.; Viljanen, H.; Viljanen, O. Täs tää ny o Peräjälkee kymmenes. Mäntsälä Seura ry.

J. Sahari; I. Ainesranta; P. Ovaska; A. Pitkänen; E. Salmi, Muistattentos viäl? Mäntsälä Seura ry.

Herlevi-Harja, M.; Vilppula-Harkio, P.; Juselius, A.; Päivinen, A.; Pitkänen, A.; Kallio, R.; Juselius, J.; Viksten, E.; Viljanen, O. Tulikost ny kuures Mikäst ettei. Mäntsälä Seura ry.

Kallio, R.; Juselius, A.; Juselius, J.; Vilppula, P.; Pitkänen, A.; Wiksten, E.; Vuorinen, T.; Viljanen, H.; Viljanen, O. Se siitä - tuli yhrestoist. Mäntsälä Seura ry.

Kallio, R.; Colliander, M.; Salmi, E.; Pitkänen, A.; Viljanen, O. Valmis o kahrestoist. Mäntsälä Seura ry.

Kallio, R.; Sahari, J.; Pitkänen, A.; Salmi, E. Kohrasteet kolmasoist'. Mäntsälä Seura ry.

METSÄKULTTUURI HANKKEEN ETENEMINEN

TTS tutkimus, Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio ja virolainen RMK toteuttavat Inrrreg-hanketta "Forest heritage developer in joint cultural area" yhdessä paikallisten toimijoiden kanssa. Hanke käynnistyi vuonna 2009 ja se päättyi vuoden 2011 loppupuolella. Valtioneuvoston hyväksymässä kansallisessa metsäohjelmassa 2015 kestäväällä metsätaloudella on merkittävä osa. Ohjelma edellyttää yhtenä kehittämistoimenpiteenä, että metsissä olevat kulttuuriperintökohteet inventoidaan ja viedään eri organisaatioiden paikkatietojärjestelmiin.

2009

- tutustuminen RMK:n malliin
- kehitetään Suomen olosuhteisiin soveltuva malli
- tiedotus hankkeesta sekä yhteistyöstä sopimien paikallisten toimijoiden kanssa
- tiedon keruu Mäntsälän metsäkulttuurikohteista aloitetaan
- *arkistot, kyselyt ja kirjekampanja metsänomistajille

2011

- tulosten raportointi ja analysointi
- *kohteiden määrä ja laatu
- *menetelmän soveltuvuus Suomen oloihin
- *menetelmän kehittämistarpeet
- *kustannusten muodostuminen
- *kartoitusmenetelmän
- raportti TTS:n julkaisuna
- muu tiedotus sekä materiaali

2010

- tiedonkeruu Mäntsälän alueelta jatkuu
- *haastattelut, tapaamiset, suullisen tiedon keräys
- vihjeiden luokittelu ja analysointi kartoittajien valinta ja koulutus maastokaudelle
- kartoittajien valinta ja koulutus maastokaudelle
- yhteydenotot metsänomistajiin, joiden mailla mahdollisia kohteita
- kohteiden paikallistaminen ja dokumentointi maastossa
- *tunnistaminen
- *paikallistaminen pistetiedosta aluetietoon
- *kohteiden digikuvaus
- kohdetietojen syöttö tietokantaan ja yhdistäminen arkistotietoihin
- kohderaportointi metsänomistajille
- kohdetietojen siirto paikkatietojärjestelmiin
- eri toimijoiden pääsy kohdetietoihin (Mhy, Metsäkeskukset, puunostajat, Museovirasto)